

קבלת שכר שבת בדבר מצוה

פתיחה

בב"מ (נה, א) מובאת ברייתא:

השוכר את הפועל לשמור את הפרה, לשמור את התינוק, לשמור את הזרעים - אין נותנים לו שכר שבת, לפיכך אין אחריות שבת עליו. היה שכיר שבת, שכיר חדש, שכיר שנה, שכיר שבוע - נותנין לו שכר שבת, לפיכך אחריות שבת עליו¹.

ומבואר שפועל העושה מלאכה המותרת בשבת - אסור לו ליטול שכר על מלאכת יום השבת, אלא אם כן מבליע את שכר יום השבת בשכר שאר הימים. אלא שיש לשאול אם איסור זה קיים גם בפועל העוסק במלאכת מצוה או רק בפועל העוסק במלאכת הרשות.

בהשקפה ראשונה נראה שהתשובה לכך תלויה בטעם האיסור

בהשקפה ראשונה נראה שהתשובה לשאלה תלויה בטעם האיסור: אם טעם איסור נטילת שכר שבת הוא מדין "ממצא חפצך ודבר דבר" - הרי שבדבר מצוה אין איסור זה נוהג, כמבואר בשבת (ק"ג, א): "ממצוא חפצך: חפצך אסורים, חפצי שמים מותרים". אולם, אם הטעם הוא אחר, וכגון הטעם המבואר ברש"י בכתובות (סד, א) "גזרה משום מקח וממכר ושכירות" - אין לחלק בין דבר מצוה לדבר הרשות, וכמבואר בב"י בסימן ש"ו בשם הרב המגיד, שלא הותר שום שבות לדבר מצוה או לצורך רבים חוץ מהדברים האסורים משום "ודבר דבר"².

במדרכי מבואר שזו מחלוקת ראשונים

המדרכי בכתובות (רמז קפט) כתב: "פסק הרב ר' ברוך: מכאן יש לי חשש על החזנים שמשכירים אותם להתפלל בשבת. והרב ר' שמואל [בני] אומר דאין איסור, דהא נותנין לו שכר לקיים המצוה להתפלל".

ומבואר ששאלתנו נתונה במחלוקת ראשונים.

1. וכן בנדרים לו, א-ב.
2. וכל זה בהשקפה ראשונה בלבד, אולם אפשר לפרוץ זאת מכמה טעמים, וחלק מהפירוט יובאו לקמן בעזרי"ת.

קושיא על שיטת ר' שמואל מהברייתא דהשוכר את הפועל

ולכאורה יש להקשות על דברי ר' שמואל מהברייתא שהובאה לעיל, שמבואר בה שאסור ליטול שכר שבת על שמירת פרה תינוק וזרעים, ופירש רש"י:

לשמור את הפרה. אדומה, ושומרין אותה שלא תיפסל בעליית עול או במום. לשמור את התינוקות. שלא יטמאו (ויוכלו להתעסק בהכנת אפר פרה אדומה). ולשמור הזרעים. שדה המבכרת וזרועה לעומר קודם לפסח שבעים יום. אי נמי בשביעית, (לשמור) ספיחים לעומר ושתי הלחם.

והנה כל הדברים שהזכיר כאן הם דברי מצוה, וא"כ מדבריו נראה שאסור ליטול שכר שבת גם על מלאכת מצוה. וכדברי רש"י פירשו גם המאירי (ב"מ שם) והתוס' בב"מ (שם ד"ה לשמור הזרעים) והר"ן והתוס' והרא"ש בנדרים (לז, א).

תשובות האחרונים

הט"ז (או"ח סימן תקפה סק"ז) הקשה קושיא זו על שיטת ר' שמואל, ותרץ: "וצריך דס"ל להר"ש דשאני מצוה התלויה בשבת עצמו ואין שייכה לימות החול כגון התפלות של שבת".

ובאר דבריו היביע אומר (ח"ה, האו"ח סימן כה אות א) שלצורך מצוה של השבת עצמה התירו ליטול שכר שבת, אבל לצורך מצוה אחרת לא התירו³. אך לכאורה קשה לומר

3. ובשו"ת בית שערים (סימן ערה) כתב לחלק בין שכר החזנים לשכר השומר וז"ל: 'לפי מה דאמרינן כריתות י"ד שאני שעיר המשתלח דהכשירו ביו"כ בכך, ע"ש, מבואר דלעשות מלאכה ביו"כ בשביל מצות יו"כ יש היתר יותר מלעשות מלאכה בשבת בשביל מצות יו"כ. ועיין ר"ן בסוגיא דכבתה. וה"נ ליטול שכר שבת ויו"ט בשביל מצות שבת ויו"ט גופא ס"ל לר"ש דשרי. אבל ליטול שכר שבת בשביל שאר מצוה שמירת פרה ותינוק - אסור'. וע"ש שכתב חילוקים נוספים, אלא שבדבריו אלו יש לי לדון. מש"כ לחלק בין מצות שבת למצוה שאינה שייכת לשבת, על פניו נראה שהוא הוא חילוקו של הט"ז, אלא שכאן הביא ראיות לחילוק ובהם יש לעיין.

א. מה שהביא ראייה מהגמ' בכריתות, הנה הגמ' שם לומדת מהמלה "עתי" שמשלחים את השעיר המשתלח של יוה"כ אפילו אם חל יוה"כ בשבת, ואין לחשוש לכך שמחללים שבת בהוצאתו לרה"ר, ושם: 'אמר רפרם: זאת אומרת עירוב והוצאה לשבת ואין עירוב והוצאה ליה"כ (ופרש רש"י): דאם יש איסור הוצאה ליה"כ, אמאי איצטריך לרבויי שבת? הא דחי יה"כ והוא הדין לשבת!'. ממאי, שאני שעיר המשתלח דהכשירו ביה"כ בכך (ופרש רש"י): מיה"כ לא שמעינן לשבת, דיה"כ שאני דהכשר מצותו בכך. דומיא דתמידין שקריבין בשבת? אלא דרפרם ברותא היא'. ע"כ. ומכאן למד הרב בית שערים שיש יותר היתר לחלל יוה"כ לצורך מצות יוה"כ מלחלל שבת לצורך מצות יוה"כ, וה"ה בשכר שבת, שלצורך מצות השבת יש יותר היתר ליטול מלצורך מצוה אחרת. אולם לענ"ד הבנתו בשאלת הגמ' אינה מוכרחת כלל, ונראה שכונת הגמ' בקושייתה "דילמא שאני יוה"כ דהכשרו בכך", היינו

תירוץ זה בדעת ר' שמואל שכתב שטעם ההיתר הוא: "דהא נותנין לו שכר לקיים המצוה להתפלל", ולא תלה זאת כלל בשייכות המצוה לשבת.

ערוה"ש גם הקשה קושיה זו, וכתב ליישב: "דכיון דמצוה זו (חזנים) בהכרח לעשותה בשבת, ואין מי שרוצה לעשותה בחנם, לפיכך בהכרח לשלם להם. ואינהו באמת לא טוב עושים ולפיכך אינם רואים סימן ברכה. ואמנם המה ג"כ לאו איסורא קעבדי דאצלם הוי כשכר בטילה דאינם לוקחים בעד השבתות אלא בעד שעמלים בזה בכל השבוע... והגם דאצלינו אין הכרח בהחזנים המנגנים שביכולת איש פשוט להתפלל לפני העמוד - מ"מ כיון דההמון תופסים זה למצוה ולכבוד שבת ויו"ט וגם לעונג

שמכיון שמצות שילוח השעיר כוללת בהכרח הוצאה ביוה"כ, ואי אפשר לעשותה בלי זה, ממילא כשציוונו הקב"ה לשלח את השעיר ביוה"כ - ציוונו שלא נחשוש בזה לאיסור הוצאה ביוה"כ, והתיר את הדבר, שהפה שאסר הוא הפה שהתיר, אך מעולם לא שמענו מפיו של הקב"ה שהתיר לנו איסור הוצאה בשבת לצורך קיום מצות שילוח השעיר, ומה אני מקיים "ושלח את השעיר"? ביוה"כ שחל בחול. ולכן נצרכה הגמ' ללימוד מפורש להתיר הוצאת השעיר בשבת (ולכאורה זו גם פשט הלשון "הכשר מצותו", שחילול יוה"כ "מכשיר" את השעיר, ובלא זה לא תוכל להתקיים המצוה). ואם אכן זו ההבנה בגמ', ממילא אין מכאן ראייה לנ"ד, שלא מצאנו בשום מקום שחכמים התירו לנו איסור שכר שבת בשביל מצוה של השבת, ואע"פ שתיקנו להתפלל בשבת, לא ציוו שהחזנים יטלו על זה שכר, וזה שונה משעיר המשתלח, שכדי לקיים את מצוותו צריכים בהכרח לעבור על איסור הוצאה. ועל כן נלע"ד שאין מכאן ראייה (ולכאורה יש לסייע להבנתנו בגמ' מדברי רש"י שהקרכת תמידין בשבת ג"כ נחשב ל"הכשר מצותו בכך", והנה תמידין אינה מצוה המיוחדת לשבת, והיא שייכת בכל יום ויום, אלא ע"כ הכונה כמו שכתבנו, שכיון שצונו הקב"ה להקריב תמיד "במועדו" ואפילו בשבת, והקרבנו כרוכה בהכרח בחילול שבת, ממילא התיר לנו את הדבר, ודמי להאי כללא דכייל ר' עקיבא (פסחים סו. ועוד) "כל מלאכה שאפשר לעשותה מערב שבת - אינה דוחה את השבת, ושאי אפשר לעשותה מערב שבת - דוחה את השבת".

ב. ומה שציין לר"ן בסוגיה דכבתה, לכאורה כוונתו לר"ן בשבת (ט. בדפי הרי"ף ד"ה הלכות חנוכה) שהעלה לאסור שימוש בנר חנוכה אפילו לדבר מצוה, ובסוף הדיבור הקשה שהרי איסור השתמשות בנר הוא משום ביזוי מצוה, ובגמ' (שם כב.) מבואר שבהדלקת נר חנוכה מנ"ח אחר אין ביזוי מצוה, וא"כ נראה שבשימוש של מצוה אין משום ביזוי מצוה. ותרץ: "י"ל דעד כאן לא שרינן אלא להדליק מנר לנר משום דתרוייהו חדא מצוה, כלומר מצות נ"ח, ומין במינו לא בטל, אבל שאר מצוות נראה כמבטלות זו את זו. עכ"ל. ודייק הבית שערים דה"ה בנ"ד. אך לענ"ד נראה שגם מדברי הר"ן אין ראייה, שבנדונו מי שמשתמש בנ"ח אפילו לצורך מצוה אחרת, הוא מראה בכל מעין זלזול במצות חנוכה, שהיא צריכה לשמש מצוה אחרת, אך כשמשמש בה לצורך מצות חנוכה עצמה - אין בכך זלזול. אולם בנ"ד איסור נטילת שכר שבת הוא משום גזירת מו"מ, וא"כ יש לגזור בזה במצוה המיוחדת לשבת כמו בכל מצוה אחרת.

ממילא דנעשה כמצוה. וגם להחזנים העוברים ושבים - חושבים זה לעונג שבת והמעוות נותנים דרך נדבה, לפיכך אין איסור בדבר [כנלע"ד ללמד זכות]."

כלומר, לחזנים המנגנים מותר ליטול שכר שבת בהבלעה עם הטרחה שטורחים להתאמן בימות החול. ולחזנים שאינם מנגנים, ובלשונו העוברים ושבים⁴, שאינם צריכים לטרוח בכך בימות החול, ההיתר מצד שהשכר ניתן דרך נדבה. אולם היתר זה קשה לי ביותר, שכן אם כך ביטלת איסור שכר שבת, שבכל דבר אפשר לומר שנותנים דרך נדבה.

בשו"ת כנה"ג (סימן טז) יישב שרכנו שמואל מתיר לקבל שכר רק כאשר עושה את המצוה עצמה, כמו החזנים. השומר, לעומת זאת, אינו עוסק במצוה עצמה, אלא שומר על הפרה כדי שיעשו על ידה את המצוה בעתיד, וזוה לא הותר ליטול שכר⁵. אולם, יש להעיר שלפי תירוץ זה אמנם מיושבת שיטת ר' שמואל עם דברי רש"י, אך התירוץ אינו מועיל ליישב שיטה זו עם דברי התוס' (גדרים לו, ב), שכתבו על הברייתא של השוכר את הפועל: "ואין להקשות חפצי שמים הוא, דקבלת שכר לאו חפצי שמים"⁶. ומבואר בקושייתם שטעם האיסור ליטול שכר שבת הוא מדין "ממצוא חפצך", וברין ממצוא חפצך אין הברל בין מכשירי מצוה למצוה עצמה, שהרי קי"ל (שו"ע או"ח שו, ג) שיכול אדם לומר לחברו להחשיך לו על התחום כדי להביא לו ארון ותכריכים לצורך מת, ואע"ג שזה רק הכשר מצוה ולא המצוה עצמה. וא"כ התוס' שאסרו ליטול שכר על מכשירי מצוה, יאסרו ליטול גם על המצוה עצמה. ועוד שהטעם שכתבו התוספות לאסור, שקבלת השכר אינה חפצי שמים, שייך בין במכשירי מצוה ובין במצוה עצמה⁷.

4. נראה שאין כוונתו לחזנים שאינם מנגנים כלל, אלא לחזנים מזדמנים, כפי שנהוג היום ברוב בתי הכנסת, שהם מנגנים, אך אינם מקצועיים, ואינם מתאמנים על כך בימות החול.
5. וכ"כ המטה יהודה (סימן תקפה) ועוד אחרונים.
6. וכ"כ השטמ"ק (שם).
7. אולם אמרתי אל לבי שאולי יש ליישב היתר החזנים גם עם דברי התוס' עפ"י מש"כ הרשב"א בתשובה (ח"א סי' תנ וכע"ז בס"מ תרצא) וז"ל: שאלה: איזה עדיף שליח צבור שכור או בנדבה? תשובה: יותר ראוי להיות שליח צבור שכור. לפי שבמקום שהוא שכור וברור מן הקהל אין פרץ ואין צוחה. שאין אחר [שאינו] הגון רשאי לפשוט רגלו ולהתפלל. ואם היה בנדבה הרשות נתונה לכל. ובפרוץ הדבר יעלה מי שאינו הגון כהגון. ועל דבר זה הוצרכנו אנו לתקן שבימים הקדושים כמו באשמורות וראש השנה ויום הכפורים לא יהא רשות ביד אדם לעלות לדוכן להתפלל אלא ברשות הקהל. וכן בתקיעת שופר. לפי שראינו בקיעי העיר שרבו על זה עד שתקננו וגדרנו. ועוד, שלדברי החולק משוי להו לכל הקהלות כטועין, שבכל מקום שוכרים שליח צבור. וגם השליח צבור נזהר יותר בתפלתו ובתקונו למען ששכור הוא. ע"כ. ותשובה זו הובאה בב"י סי' נג, וכ"פ השו"ע (שם סעיף כב) וז"ל: שליח צבור בשכר עדיף טפי מבנדבה. עכ"ל. ולפי זה אפשר לומר דגבי ש"צ נטילת השכר

אולם נראה שהקושיה אינה קשה על דברי הר' שמואל, שכן יתכן שהוא מפרש שהברייתא נאמרה בחולין אבל לא במוקדשין, וראשונים רבים פירשו כך את הברייתא - בפרה, זרעים ותינוק של חולין⁸. וכן ראיתי שתירצו היבי"א (ח"ה האו"ח סי' כה אות ב), הציץ אליעזר (חי"ג סימן כח אות ה) ועוד. ומ"מ לתירוצן זה נצטרך לומר שרש"י, תוס' והמאירי שפרשו את הברייתא בהקדש חולקים על ר' שמואל.

קושיא נוספת על ר' שמואל מהגמ' בנדריים

אלא שיש להקשות על שיטת ר' שמואל מהגמרא בנדריים (לו, א). בגמ' שם נחלקו אמוראים כיצד מותר למלמד ליטול שכר על כך שהוא מלמד מקרא, אע"פ שאנחנו דורשים מהמקראות שאסור לאדם ליטול שכר על זה שהוא מלמד תורה: "רב אמר: שכר שימור (דמסתמא לומדי מקרא קטנים וצריכין שימור, ר"ן), ורבי יוחנן אמר: שכר פיסוק טעמים". והקשו בגמרא על רב מברייתא: "תינוקות לא קורין בתחילה בשבת אלא שוניין בראשון. בשלמא למאן דאמר שכר פיסוק טעמים, היינו דאין קורין בתחילה בשבת (לפי שעיקר השכר אינו אלא על קריאה ראשונה, שטרחה מרובה, ומשום כך אין קורין בתחילה בשבת, ששכר שבת אסור, אבל שוניין בראשון, משום שעל החזרה אינם מקבלים שכר. ר"ן) אלא למאן דאמר שכר שימור, אמאי אין קורין בתחילה בשבת ואמאי שוניין בראשון? הא איכא שכר שימור דשבת! וליטעמך, שכר פיסוק בשבת מי אסור? הבלעה היא, והבלעה מישראל שרי! דתניא: השוכר את הפועל וכו'". ותרצה הגמ' מה שתרצה. והנה, מוכח מהגמרא שאסור ליטול שכר פיסוק טעמים בשבת אלא אם כן הוא בהבלעה, אע"ג שודאי שכר מצוה הוא, וא"כ איך התיר רבנו שמואל ליטול שכר שבת על מצוה?⁹

גופה היא חפצי שמים, כדי שלא יעלה מי שאינו הגון, וכן כדי שהש"צ יהיה נזהר בתפילותיו ובתיקונו, וא"כ אפשר שגם התוס' יודו להקל בזה. אלא שיש להעיר דא"כ היתרו של ר' שמואל הוא לחזנים בלבד, ואין להתיר בזה במצוות אחרות |איברא, שהיה אפשר לדייק שאסור מתשובת הרשב"א גופה, שכתב: "ועל דבר זה הוצרכנו אנו לתקן שבימים הקדושים כמו באשמורות וראש השנה ויום הכפורים לא יהא רשות ביד אדם לעלות לדוכן להתפלל אלא ברשות הקהל. וכן בתקיעת שופר" ומלשונו משמע שלא היו נוטלים שכר על זה, אלא היו נוטלים רשות הקהל בלבד, ולכאורה זה מטעם שכר יו"ט. אלא שיש לדחות דיוק זה ממש"כ הרשב"א שהיו עושים כן גם באשמורות, שהם ימי חול, וא"כ נראה שהטעם בזה אינו משום שכר יו"ט].

8. הלא המה הרמב"ן (ב"מ נח, א), הרשב"א (שם), תוספות הרא"ש (שם), והר"ן (הו"ד בשטמ"ק שם) שכתבו כן בשם ר"ח.

9. וכן הקשו קושיא זו המטה יהודה (סימן תקפה), בני ציון (סימן שו סעיף ה), שו"ת משנה הלכות (ח"ח סימן מא) ועוד אחרונים.

תירוצים שנאמרו לקושיה זו והדוחק שבהם

הגרע"י זצ"ל ביבי"א (שם אות ג) הביא קושיא זו, ותרץ: "ולפע"ד לק"מ, דהא ודאי דעדיף טפי להקשות מברייטא מפורשת דהבלעה משרא שרי, משא"כ אם יקשה שהלא צורך מצוה הוא, יד הדוחה נטויה לומר שאף לצורך מצוה אסור ליטול שכר שבת, וכדסבירא ליה לר' ברוך לקושטא דמילתא להחמיר בזה. וכ"כ התוס' (גדרים לז):".

אך לענ"ד נראה שתירוץ זה דחוק הוא, ואדרבה, אם חילוק זה בין דבר מצוה לדבר הרשות אינו ברור, היה לגמרא להשמיענו להדיא באיזה מקום ששכר מצוה מותר לכתחילה¹⁰, ומזה שהגמרא לא השמיעה כן בפירוש, לא בסוגיין ולא במקום אחר, יש ללמוד שאין חילוק זה נכון להלכה.

ומ"מ ראיתי לכמה אחרונים שכתבו ליישב גם את הגמרא בגדרים עם שיטת ר' שמואל בחילוקים מחילוקים שונים, עי' מטה יהודה (סימן תקפה) ובני ציון (סימן שו סעיף ה). ואינם מתיישבים בפשט דברי ר' שמואל שכתב בטעם ההיתר "דהא נותנין לו שכר לקיים המצוה להתפלל"¹¹.

אפשרות לסייע לר' שמואל מהגמ' בפסחים

ומ"מ היה אפשר לסייע לשיטת ר' שמואל מהגמ' בפסחים (נ, ב), שם מבואר שד' פרוטות אין בהם סימן ברכה, וחדא מינייהו שכר מתורגמנין¹² משום דמיחזי כשכר שבת. והנה אפשר להבין מהגמרא שאין איסור למתורגמנין ליטול שכר על שבת, רק שאם נוטלים - אין רואין סימן ברכה, וטעם ההיתר הוא משום שזו מצוה. וכ"כ מרן הב"י (או"ח ס"ס תקפה). והוסף, שנראה מכאן שהיה דרכם לשכור מתורגמנין ולשלם להם שכר על שבת¹³.

הראשונים פרשו את הגמ' בפסחים באופן אחר

אך מצאנו בספרי הראשונים (שלא היו לנגד עיני קדשו של מרן הב"י) שפרשו את הגמרא בפסחים באופן אחר. וז"ל מהר"ם חלאווה בפסחים (שם): "ושכר מתורגמנין משום דמיחזי כשכר שבת, אבל לא מצי למיסר עליה כיון דאיכא נמי ימי חול

10. ומה שהביא מרן הב"י (בסימן תקפה) ראייה לדברי ר' שמואל מהגמרא בפסחים, אין ראייתו מוכרחת, כמו שנבאר לקמן בס"ד.

11. ואע"פ שבבני ציון נדחק לפרש חילוקו בלשון רבינו שמואל, המעיין יראה שאין זה פשט דברי רבינו שמואל.

12. בפשטות נראה שהכוונה לאלו שמשמיעים את הדרשה לרבים, וכן פרש רש"י כאן. אך עיין בפירוש ר"ח (תענית ד, ב) שכתב 'דבי דינא הוו מוקמי מתורגמנין לשאל מילתא דהוה צריכא להו', ואפשר שיפרש שזהו המתורגמן המוזכר כאן.

13. ונחלקו האחרונים אם כתב כן מרן גם בדעת עצמו או שכתב כן רק ליישב שיטת ר' שמואל, ויתבאר לקמן בעזה"ת.

לפעמים דמתרגם, ומ"מ אסור הוא¹⁴ דרובא לשבתות הן. וכן לאלו הדרשנין בשבתות וימים טובים¹⁵. ומשמע שאם אינו מתרגם אלא בשבת - הוי איסור גמור, ואע"פ שהוא דבר מצוה. ותוס' חכמי אנגליה (שם) כתבו: "דמיחזי כשכר שבת, פי' ולא שוכר שבת ממש הוא, דאינם עושים לו תנאי קצוב, אלא מנהג של אותם (נדכצ"ל) בני העיר לנדב לבם לתת למתורגמנין". ומשמע שאם היה זה תנאי קצוב היה בו איסור שכר שבת אע"פ שהוא דבר מצוה. וא"כ יוצא, שאין מהגמרא הנ"ל ראייה שמותר ליטול שכר שבת בדבר מצוה. ואדרבה, מדברי הראשונים הנ"ל יש ראייה לאיסור.

ועוד, שאף אם נפרש שהגמרא עוסקת במתורגמן שנוטל שכר קצוב על שבת בלבד (ודלא כהראשונים הנ"ל), אין מכאן ראייה להתיר, שאפשר לפרש דברי הגמרא "אין בהם סימן ברכה" ואיסורא נמי איכא, כפי שכתב מרן הב"י עצמו בכמה מקומות (כגון ביו"ד סימן ער לגבי מכירת ס"ת).

מהירושלמי נראה שיש סיוע לדעת ר' שמואל

ומ"מ, בירושלמי (סוכה ה, א) מצינו מעשה שמשמע ממנו שהיו נוטלים שכר שבת על דברי מצוה: "רבי לוי ויהודה בר נחמן הוון נסבין תרתין סילעין מיעול מצמתה קהלא קומי רבי יוחנן (היו מקבלין ב' סלעים בכל שבת לדרוש לקהל קודם שיבוא ר' יוחנן לבית המדרש. קרבן העדה), אעל רבי לוי ודרש... בשוכתא חורייתא אמ' ר' לוי ליהודה בר נחמן: סב לך אילין תרתין סילעיא, ועול מצמת' קהלא קומי רבי יוחנן (לשבת אחרת, שהיתה שבת של יהודה בר נחמן, א"ל ר' לוי שיקח הוא הב' סלעים, רק ימחול לו לדרוש גם היום קודם שיבוא ר' יוחנן. קרבן העדה) עאל ואמר קומיהון...". ומעשה זה מובא בבראשית רבה (פרשה צח סימן יא) בשינויים קלים, ושם מבואר שהם אכן נטלו שכר על השבתות כדברי קרבן העדה. והנה עולה מכאן שהיו נוטלין שכר על הדרשה שדרשו בשבת. ובעמודי ירושלים תנינא (על הירושלמי) העיר שבירושלמי כאן מבואר להדיא ששכר שבת מותר בדבר מצוה, והניח דברי האוסרים בזה בצ"ע.

אלא שקשה בעיני לדחות דברי הראשונים שהזכרנו לעיל, ולומר שנעלם מעיניהם הירושלמי הנ"ל. ולכן נלע"ד לתרץ, שהראשונים הנ"ל דקדקו מפשט הגמרא בנדרים ששכר פיסוק טעמים אסור, ודימו כל מצוה לשכר פיסוק טעמים, וא"כ הבינו שהבבלי חולק בזה על הירושלמי, והעיקר כבבלי כנודע.

14. ופליג על דברי מרן הב"י בתרתי, חדא, דשכר מתורגמנין שאינו בהבלעה כלל - אסור לגמרי. ועוד, דמאי דאיתא בגמרא "אין בהן סימן ברכה" - איסורא נמי איכא, אלא דלא מצינן למיסר עליה. ונראה שכוונתו למה שאמרה הגמרא שם לעיל לגבי העושה מלאכה בע"ש ויו"ט: "סימן ברכה הוא דלא חזי שמותי לא משמתנין ליה", ומשמע שיש איסור אלא שאינו בר נידוי.

15. וראה בשפ"א פסחים (שם) שבאר את הגמרא באופן דומה.

דברי ר' ירוחם לגבי מת ביו"ט שני

והנה ר' ירוחם (תולדות אדם וחוה נתיב ד חלק א) כתב: "החופר קבר למת ביו"ט שני - מותר. והחופרו מותר ליטול שכר ממנו, כיון שהתירו לו חז"ל, דשמא לא ימצא בחנם, אף על גב דאסור ליטול שכר בשבת אפילו במלאכה המותרת בשבת". וכך פסק מרן בשו"ע (או"ח תקכו, ה). וכתב המג"א (שם סקי"ב): "ועססי' תקפ"ה די"א דלצורך מצוה מותר ליטול שכר שבת וי"ט". אולם נראה ברור שאין זו דעת ר' ירוחם, כי אם לשיטתו מותר בכל דבר מצוה, למה הוצרך להשמיענו דין זה לגבי מת ביו"ט שני דכחול שוויהו רבנן לגביה? וא"כ נראה שגם רבנו ירוחם מצטרף לרשימת הראשונים החולקים על דברי ר' שמואל.

נראה שאין דברי רבנו ירוחם שייכים לנ"ד

אולם אחר העיון נראה שאין דברי רבנו ירוחם שייכים כלל לנ"ד, כי הוא עוסק במי שנשכר ביו"ט עצמו, שאז האיסור חמור יותר, ולכן אסר בזה בשאר מצוות. אך אם נשכר לפני השבת, אפשר שיתיר ר' ירוחם נטילת שכר אפילו בשאר מצוות, כדברי ר' שמואל. וכן מבואר בשו"ת מהר"י מברונא (סימן קיד) ובב"י (סימן תקפה), שלשכור בשבת עצמה חמור יותר. ושוב ראיתי לאליה רבה (תקכו"ו ס"ק ט"ו) שהעיר כן, וב"ה שזכיתי לכוון לדעתו הרחבה.

דברי הטור ור' יחיאל

והטור (סימן תקפה) הביא דברי אחיו ר' יחיאל: "וכ"כ אחי ה"ר יחיאל ז"ל, וכן עוד מנהג באשכנז שגדולי העיר מקדימין לתקוע כל מי שזריז בו יותר, מה שאין כן בספרד שבורחים מן המצוה עד שצריכים לשכור אחד מן השוק לתקוע להם. ולא ידעתי מאין מצאו היתר זה, כי נ"ל שאסור, כדתניא: השוכר את הפועל לשמור הפרה והתינוק - אין נותנין לו שכר שבת, אלמא בהדיא קתני שאסור ליטול שכר שבת אלא ע"י הבלעה, כדמפרש בסיפא דברייתא, ששכרו לשמור חדש. משם יראה שיצא שכרו בהפסדו, וע"ז נאמר עבירה גוררת עבירה". ומבואר שאסרו הטור ור' יחיאל ליטול שכר שבת גם בתקיעת שופר, שהיא ודאי דבר מצוה. וא"כ גם הם חולקים על ר' שמואל.

סיכום ביניים

בגמ' בב"מ מבואר שאסור ליטול שכר על פעולה הנעשית בשבת (אא"כ השכר ניתן בהבלעה), ובמרדכי מובאת מחלוקת ראשונים אם איסור זה נוהג גם בפעולה של מצוה, ר' ברוך אוסר ור' שמואל מתיר. מהגמ' בנדרים קשה על היתרו של ר' שמואל, ובנוסף לכך מצאנו ראשונים רבים שאסרו להדיא ליטול שכר שבת גם על דברי מצוה, הלא המה התוס' והשטמ"ק בנדרים, תוס' חכמי אנגליה ומהר"ם חלאוה בפסחים,

הטור ור' יחיאל, ובפשטות נראה יותר שכן דעת רש"י והמאירי¹⁶. ואמנם מדברי הירושלמי יש סיוע לשיטת ר' שמואל, אך לכאורה אין בזה כדי לדחות את דברי החולקים עליו.

האגודה מבאר את דברי ר' שמואל בפנים חדשות

ומ"מ, אפשר שאף ר' שמואל לא התכוון להתיר ליטול שכר בכל מצוה. האגודה (כתובות סימן צ) הביא את דברי ר' ברוך האוסר לחזנים להשתכר להתפלל בשבת שלא בהבלעה, ושיש מתירין, "דהא נוהגים לקיים המצוה להתפלל לפעמים בלא שכר". ומזה יאירו דברי ר' שמואל, שכתב "דהא נותנין לו שכר לקיים המצוה להתפלל", ולכאורה יש להקשות, מה בכך שנותנים להם שכר לקיים המצוה, וכי היכן מצינו ששכר שבת מותר בדבר מצוה? ועפ"י דברי האגודה מבוארים דברי ר' שמואל, שכיון שהשכר הוא על קיום המצוה, ואת המצוה היה מקיים גם ללא שכר, נמצא שהשכר אינו אלא דרך מתנה בעלמא (וכ"כ בחידושי אנשי שם על המרדכי שם), ולכן אין בזה משום שכר שבת¹⁷. ובשו"ת מהר"ם מרוטנבורג (חלק ד דפוס פראג סימן תתסז) מובאים דברי ר' שמואל בזה הלשון: "והר' שמואל אמר שאין איסור בדבר, דהא נותן לקיים המצוה להתפלל, אין זה שכר שבת". ולשון זו מתיישבת קצת יותר עם הסברו של האגודה, שכיון שהשכר הוא כדי לקיים המצוה, אינו ראוי לְשֵׁם "שכר שבת" כיון שהוא מתנה בעלמא, ואילו להסבר הפשוט בדברי ר' שמואל זה אכן ראוי לְשֵׁם "שכר שבת", אלא שחכמים לא אסרו אותו כיון שזהו דבר מצוה (ואמנם אין בכך כדי לדחות ההסבר הפשוט בדברי ר' שמואל, שאפשר לפרש ש"אין זה שכר שבת האסור", ואין בפירושו זה דוחק כלל, אבל זה 'קצת' יותר מיושב עם הסבר האגודה, וחזי לאצטרופי).

16. ואע"פ שלפי חילוקו של הרב כנה"ג בין מכשירי מצוה למצוה גופה אין ראייה מדבריהם, מ"מ יותר פשוט לומר שלא חילקו בכך, ועוד, דאם איתא שהתירו בדבר מצוה, היה להם לפרש החילוק יותר, וכפי שאכן התוס' בנדרים הקשו למה אין להתיר מצד שזה דבר מצוה, ומזה שרש"י והמאירי כלל לא העירו מזה – נראה יותר שלא חילקו.

17. וזה דומה במקצת לסברא שהזכירו תוס' חכמי אנגליה (פסחים נ, ב): דלאו שכר שבת ממש הוא 'אלא מנהג של אותם בני העיר לנדרב לבם לתת למתורגמנין'. ועפ"י דברי האגודה הנ"ל מיושבים דברי ערוה"ש, שהקשינו לעיל על היתרו מצד שזה "דרך נדבה", דא"כ ביטלת איסור שכר שבת, ולפי זה לק"מ, שיש לפרש כוונתו דוקא על דבר מצוה שהיה עושה גם ללא השכר. ואע"פ שבתחילת דבריו כתב שאין מי שרוצה לקיים מצוה זו בחנם, נראה מדקדוק לשונו שכוונתו דוקא לחזנים המנגנים, אבל החזנים העוברים ושבים היו מסכימים לקיימה בלא שכר, שהרי כתב 'והגם דאצלנו אין הכרח בחזנים המנגנים... ואם איתא שגם החזנים העוברים ושבים דורשים לקבל שכר, מה בכך שאין הכרח בחזנים המנגנים, ממילא יש לנו הכרח לשלם שכר שבת? ואף שאפשר לדחות דְבְרֵי מ"מ נראה דעדיף טפי לפרש כך בדבריו, כדי שלא יהיה טעמו דחוק בסברא.

לביאורו אין כלל קושיא מהגמ' בב"מ ובנדרים

ולפי זה, אין כלל סתירה לדברי ר' שמואל מהגמרא בב"מ ובנדרים, ששם מדובר על מצוות שאין דרכו של אדם לקיימן ללא שכר, ולכן ברור שיש לאסור גם לשיטת ר' שמואל, שלא התיר אלא באופן שהיה מקיים המצוה גם בלא שכר. ואף מדברי התוס' שכתבו שאין בזה היתר של חפצי שמים "משום שקבלת השכר אינה חפצי שמים", אין סתירה לסברת ר' שמואל, ששם השכר הוא בתורת שכירות, ועל כן אסור משום ממצוא חפצך, אבל כאן - השכר הוא בתורת נדבה.

ואפשר ליישב בכך את שיטת ר' שמואל אף עם דברי מהר"ם חלאווה ותוספות חכמי אנגליה בפסחים, ששמע מהם שאין להתיר קבלת שכר למתורגמנים אלא בתנאים מסוימים אף שהוא שכר מצוה, ולכאורה זה עומד מנגד לדברי ר' שמואל, אך לאור האמור יש ליישב, ששם מדובר במתורגמנים שלא היו מקיימים את המצוה ללא שכר, ולכן אין להתיר בזה נטילת שכר שבת להדיא, ור' שמואל מדבר על חזנים שהיו מקיימים המצוה בלאו הכי, ולכן יש להתיר¹⁸.

ביאורו מיישב את הבבלי עם הירושלמי

ולביאורו אין כלל מחלוקת בין הבבלי (בנדרים) לירושלמי, שבבבלי מדובר שלא היה מקיים את המצוה ללא שכר, ולכן יש לאסור משום שכר שבת, ואילו בירושלמי מדובר על ר' לוי ור' יהודה בר נחמן שהיו קרושי עליון¹⁹, ועיקר כוונתם היתה בשביל הדרשה, והשכר בא בדרך אגב, וכפי שאכן מבואר שם, שאמר לו לוי ליהודה בר נחמן שיטול הוא את השכר, רק יוותר לו ויתן לו לדרוש באותה שבת.

דברי הב"י

הב"י (סימן תקפה) הביא את מחלוקת ר' ברוך ור' שמואל, וכתב: "ויש לתמוה על ה"ר שמואל, דאטו כדי לקיים המצות נחלל שבת? ויש לומר, דבגמרא איתא הא על מורד ומורדת²⁰, דקא בעי: מאי שנא איהו דיהבינן ליה דשבת ומאי שנא איהו דלא יהבינן

18. ובאמת כדי ליישב דבריו עם דברי תוס' חכמי אנגליה אין אנו זקוקים לזה כ"כ, כי עיקר טעמם היה שזה דרך נדבה, ואפשר שרק הוסיפו תבלין לדבר שאין זה שכר קצוב, כי זו היתה המציאות בימיהם, אבל אה"נ היו מתירים אף אם היה השכר קצוב, כי היו מקיימים המצוה גם ללא שכר. ומ"מ אפשר שהתירו דוקא אם אין השכר קצוב, שאז ניכר שזה לא שכירות אלא נדבה.

19. ועי' בסנהדרין (ז, ב) דיהודה בר נחמני היה מתורגמנו של ר"ל, והיה דבוק ביותר במידת האמת. ע"ש.

20. בגמ' בכתובות (סד, ב) מבואר שבעל שאינו מקיים חובותיו כלפי אשתו (ובלשון הגמ': 'מורד') - מוסיפים לה סכום מסוים על כתובתה בכל יום שבעלה עומד במרדו, אבל לא מוסיפים לה על יום השבת, ואשה שאינה מקיימת חובותיה כלפי בעלה ('מורדת') - מפחיתים לה סכום מסוים מכתובתה בכל יום שעומדת במרדה כולל יום השבת.

לה דשבת? ומשני: איהי דמיפחת קא פחית - לא מיחזי כשכר שבת, איהו דאוסופי קא מוספא - מיחזי כשכר שבת. ופירש רש"י: כשכר שבת - וגזירה משום מקח וממכר ושכירות. עכ"ל [רש"י]. ומשמע דאפילו אי הות מוספא ליכא איסורא אפילו מדרבנן, דהא מקח וממכר גופיה לא מיתסר אלא מדרבנן, והיכי גזרינן במורד דאוסופי מוספא אטו מקח וממכר, ה"ל גזירה לגזירה? אלא ודאי לית ביה איסורא כלל אפילו מדרבנן, אלא דלתקן להוסיף לכתחלה לא רצו חכמים, משום דהוה מיחזי לאינשי כשכר שבת. וכן משמע בפרק מקום שנהגו (פסחים נ:), דתנו רבנן: ארבע פרוטות אין בהם סימן ברכה לעולם, וחד מינייהו שכר מתורגמנין. ומפרש טעמא: משום דמיחזי כשכר שבת. ואם איתא דהוה שום צד איסור בדבר, לא הל"ל "אין בהן סימן ברכה" דמשמע דלית בהו איסורא אלא שאין רואין סימן ברכה. ועוד, דמשמע שהיה דרכם לשכור מתורגמנין בשבתות וימים טובים להשמיע הדרשה לרבים, וטעמא כדפרישית, דכיון שאינו שוכר אותן בשבת עצמה אלא מערב שבת שוכר אותן, שאין איסור בדבר, אלא שיש לחוש לכתחלה היכא דאפשר, ובמקום מצוה לא חששו כלל. וזהו דעת ה"ר שמואל, שכתב דאין איסור דהא נותנים שכר לקיים המצות, כלומר, כיון דאין איסור בדבר כלל אלא חששא בעלמא, כיון דלקיים המצות הוא - שרי. ושלא כדברי הרב ר' ברוך וה"ר יחיאל כנ"ל".

דחקים בהסבר מרן הב"י

אמנם, האחרונים העירו שיש דחקים בדברי הב"י.

ראשית, הב"י כותב שאין מקום לאסור שכר שבת משום גזירת מקח וממכר, כי מקח וממכר עצמו הוא גזרה, וא"כ הרי זו גזירה לגזירה. אולם מצינו בגמ' בכיזה (לז, א) שאסרו להקדיש גזירה משום מקח וממכר, וזוהי גזירה גמורה? ותרץ הגרע"י (יבי"א שם אות ג) שגזרה על הקדש שונה משום שההקדש דומה ממש למקח וממכר, כדאמרינן בעלמא (ב"ק עו): מה לי מכרו להדיוט מה לי מכרו לשמים. מה שאין כן שכר שבת כאשר מדבר עמו על זה מערב שבת זו ממש גזרה לגזרה.

ודוחק נוסף שהעירו האחרונים, שכאן פירש מרן "אינו רואה סימן ברכה" אבל איסורא ליכא, אולם ביו"ד (סימן ער), על דברי רשב"ג, "אפילו אין לו מה יאכל ומכר ס"ת אינו רואה סימן ברכה לעולם", כתב הב"י: "ומשמע דכיון דאינו רואה סימן ברכה - אסור הוא למוכרו". ולכאורה דבריו סותרים זה את זה! ותרץ החק יעקב (סי' תסח סק"א): "דודאי בהך דפסחים גבי ארבע פרוטות, על כרחך אין בהם סימן ברכה בלבד, אבל איסורא ליכא, תדע, דקא חשיב בהדייהו שכר כותבין ס"ת, שעשרים וארבע תעניות ישבו אנשי כנה"ג על כותבי ס"ת שלא יתעשרו, שאם יתעשרו שוב אינן כותבין. אלמא דמותר ליטול השכר, שאל"כ ימנעו מלכתוב, כיון שאסור ליטול שכר, ומדכייל כולהו בחד בבא שאין בהם סימן ברכה, מוכח דבכולהו ליכא איסור, וכן הנוטל מעות יתומים לשכר - ודאי דלית ביה איסורא כלל. ואפשר נמי שכוונת

הב"י שמדקדק בלשון דבהני ד' פרוטות אין בהן סימן ברכה, משמע דבפרוטות עצמן ליכא סימן ברכה".

אולם מרן החיד"א בברכי יוסף (סימן תקפה סק"י) דחה תירוץ זה, משום שהמדקדק בדברי מרן בב"י בדין זה, שכתב: "ואם איתא דהוי שום צד איסור בדבר - לא הול"ל אין בהן סימן ברכה, דמשמע דלית בהו איסורא אלא שאין רואין סימן ברכה", יראה שמרן לא למד זאת מכך שכללה הגמרא את שכר המתורגמנים יחד עם שכר כותבי ס"ת, אלא מרן דייק זאת ממשמעות הלשון "אינו רואה סימן ברכה". והחיד"א עצמו כתב שאפשר לומר בדוחק, שכל מה שכתב מרן בב"י בדין זה הוא רק כדי ליישב את דעת ר' שמואל, אבל הוא עצמו סבור כפי שכתב גבי ספר תורה, שלשון זה יכולה להיאמר על איסור.

ולכאורה יש להעיר עוד, שהסברו של הב"י בלשון ר' שמואל דחוק, שר' שמואל אמר: "דאין איסור, דהא נותנין לו שכר לקיים המצוה להתפלל", כלומר, אין איסור בגלל שהשכר הוא לדבר מצוה, ואילו מרן הב"י הפך את הסיבה למסובב, והסביר בלשון ר' שמואל: שאין איסור גמור בכלל, ולכן בדבר מצוה מותר לגמרי. וזהו דוחק.

סתירה לכאורה בפסקי השו"ע

והשו"ע (שו"ה) פסק: "אסור לשכור חזנים להתפלל בשבת, ויש מי שמתיר". ובפשטות כוונתו לפסוק כסברת הסתם לאסור. אולם בסימן תקפה (ס"ה) פסק: "הנוטל שכר לתקוע שופר בראש השנה או כדי להתפלל או לתרגם בשבתות וימים טובים - אינו רואה מאותו שכר סימן ברכה". ובפשטות כוונתו שאין איסור גמור בדבר, וכמו שבאר בב"י, וא"כ לכאורה יש כאן סתירה בפסקי השו"ע.

ביאורי האחרונים בדעת השו"ע

והמג"א (תקפה, סק"ב) כתב על דברי מרן שאינו רואה סימן ברכה: "אבל איסורא ליכא". ולכאורה שאב ביאור זה מדברי הב"י. אך הפר"ח העיר על דבריו: "וליתא, דלעיל בסי' ש"ו ס"ה סתם לאסור". ומבואר שהפר"ח הבין בדעת מרן שאוסר, אע"פ שמרן כתב "אינו רואה סימן ברכה" ובב"י הסביר שאין בכך איסור, ולכאורה זו תימה. אולם מרן החיד"א בברכי יוסף (שם סק"י) הקשה, שהבנת המג"א ש"אינו רואה סימן ברכה" משמעו 'אבל איסורא ליכא' נסתרת מדברי מרן הב"י ביו"ד סימן ע"ר (כמו שביארנו לעיל). ועוד שלדבריו פסקי מרן הב"י סותרים, וסיים: "ואפשר לומר בדוחק, דמרן כל מה שכתב בב"י בדין זה הוא לדעת הר' שמואל, ליתובי דעתיה, ולא מפי עצמו אמרה שכן דעתו, רק הסביר פנים לדעת הר' שמואל, אבל לדידיה נקיט כהרמב"ם גבי ספר תורה, דלטותא דרבנן משמע ליה איסורא". וא"כ מסקנתו כדברי הפר"ח, שלדעת מרן יש איסור בדבר. וכעין זה כתב הרב תוספת שבת (שו"ה סק"ב): "ומדברי המחבר כאן (שו"ה) משמע שסתם כדברי הר"ר ברוך והטור לאסור, ובס"ס תקפה נקט כלשון הש"ס (בפסחים נ:): שאינו רואה סימן ברכה, והיינו לכל חד כדאית

ליה, לדעת ה"ר ברוך דקי"ל כוונתיה אית ביה נמי איסורא, ולדעת ה"ר שמואל שרי במקום מצוה". וכעין זה כתבו עוד אחרונים.

והמחצית השקל (סימן שו סק"ח) תרץ הסתירה עפ"י דברי הש"ך ביו"ד בסוף סימן רמ"ב, שהקשה: אם המחבר תפס בכל מקום כדעה הראשונה, לאיזה צורך הביא את הדעה השנייה? ואחד מתירוציו, שהשו"ע הביא אותה כדי להקל כמותה באיסור דרבנן בשעת הדחק, שיש לסמוך אז על הדעה השנייה. וכתב המחזה"ש: "וא"כ, גם פה ס"ל להרב"י דבשעת הדחק יש לסמוך ע"ד המתירים ליתן שכר לקיים המצוה. וא"כ א"ש מה דס"ל לקמן דליכא איסורא בשכר שנותנים לתקוע, דהתם איכא שעת הדחק, וכמ"ש הטור, שלא היו מוצאים מי שירצה לתקוע עד שהיו צריכים לשכור א' לתקוע... משא"כ הכא ס"ל כהאוסרים שכר החזנים, אע"ג דגם ע"כ מיירי שאין מוצאים מי שיתפלל בחנם, מ"מ לא מיקרי שעת הדחק, כיון שיכולים לשכור בהבלעה, משא"כ בתקוע דלא שייך בהבלעה מיקרי שעה"ד²¹". ומבואר יוצא מתוך דבריו שאין להקל בזה אלא במקום שא"א כלל בעניין אחר²².

והגר"ז כתב בזה בשלושה מקומות (שו, יא; תקכו, יד; תקפה, יא), ולא הרי זה כהרי זה, ונלע"ד בהבנת דבריו, שמצד האמת היה ראוי לאסור, אלא שכבר נהגו להקל, ולכן אין למחות במקלים. וכך נראית דעת ערוך השולחן (שו, יב) שכתב: "ואע"ג דבכאן (סימן שו) נראה שסובר [המחבר] כדיעה ראשונה, שהשנייה כותב בשם "יש מי שמתיר", כדרכו. מ"מ נראה דמפני שראה שמנהג העולם כן - לא סתם שם (בסימן תקפה) לאיסור".

ובספר כפי אהרן עפשטיין (סי' לב) כתב ליישב: "דדוקא בתפילות שבת בסי' שו, דרגיל בו כל איש, ואין צריך להבעל תפילה להכין עצמו ולסדר תפילתו, עי' באו"ח סי' ק, וא"כ נוטל הוא שכר שבת. משא"כ בתפילת ר"ה ותקיעת שופר, דצריך הוא להתלמד ולהכין עצמו איזה ימים קודם ר"ה, א"כ יש לתלות השכר עבור הטורח שקודם יו"ט. אלא דצ"ע, דהא בשו"ע סימן תקפה איתא גם מתורגמן דאינו רואה סימן ברכה, ומשמע דאיסורא ליכא, הא במסכת פסחים (נ:): פירש"י דמתורגמן היינו שעומדים לפני החכם בשבתות ושומעין מפיו ומשמיעים לרבים, ובזה ג"כ ליכא למתלי השכר בטרחת דלפני שבת, דאין המתורגמן מכין לו מבחול כמובן. ואפשר דבמתורגמן איכא גם איסור משום שכר שבת, כדמשמע קצת בש"ס הנ"ל, דקאמר: "בשלמא מתורגמן משום דמיחזי כשכר שבת", עיי"ש, והשו"ע שכתב דאינו רואה

21. אולם ראיתי בביאורים לספר תוספת שבת (מנכד המחבר) סימן שו אות א שהקשה, דהא גם בתקיעת שופר שייך כמה עצות בדרך היתר, כגון להפחית מחוב כמש"כ המג"א סק"ז, או שיתן במתנה כמש"כ המ"ב סקכ"ד, או שיבליע בתקיעות של חודש אלול, או בהבלעה של הוצאות השופר כמש"כ הנוב"י או"ח סימן כו.

22. אולם בסימן תקפה סקי"ב כתב המחזה"ש שדעת מרן לאסור בזה. ע"ש.

סימן ברכה קאי על לתקוע ולהתפלל בר"ה, דהתם ליכא איסורא כנ"ל, ולא כיל להו בהדי מתורגמן רק משום דעכ"פ בכולם אינו רואה סימן ברכה, ועי' במחצית השקל". אולם לכאורה יש לתמוה על דבריו. ראשית, מה שכתב שהמתפלל בר"ה נוטל שכר על מה שטורח להכין התפילה, לכאורה אינו מובן, שהרי כל אדם חייב לטרוח לסדר התפילה, אפילו אם אינו ש"צ, וכיון שממילא היה צריך לטרוח בכך - לא ראוי שיקבל על זה שכר, ואפשר שכוונתו שהש"צ צריך להתכונן יותר מאדם רגיל, כיון שכל בית ישראל עליו יסמוכו, ועל זה נוטל שכר. אלא שמה שכתב בסוף דבריו שבמתורגמנים יש איסור, לכאורה תמוה, שהרי כל דיוקו של מרן בב"י שאין איסור בשכר לדבר מצוה הוא מדברי הגמ' לגבי שכר מתורגמנים, והפוסקים מדייקים שמרן מיקל בזה ממה שהעתיק לשון הש"ס לגבי מתורגמנים, וא"כ תמוה מאד לדקדק שמרן מיקל בחזן ותוקע מכך שכתב "אינו רואה סימן ברכה" ובכל זאת מחמיר במתורגמן, וממה נפשך, אם הלשון "אינו רואה סימן ברכה" משמעה שאין איסור, וזו כוונת מרן - יש להקל גם במתורגמנים כדברי הגמ' בפסחים, ואם מרן הבין בכוונת הגמ' שיש איסור - ממילא גם כוונת מרן שיש איסור, ואין להקל אפילו בתוקע וחזן, וצ"ע.

והגרע"י ביבי"א (שם אות ה) העלה שפסקי מרן אכן סותרים זה את זה ומרן חזר בו, והעיקר כמשנה אחרונה, דהיינו להקל כמו שהעלה מרן בסימן תקפה, אלא שאינו רואה סימן ברכה לעולם. והביא כמה אחרונים שהסכימו למעשה להתיר שכר שבת בדבר מצוה.

ועכ"פ נראה שכיון שרבו הדעות בדעת מרן, קשה ללמוד ממנה להקל או להחמיר.

אחרונים המעידים שהמנהג להקל בדבר

ואמנם מצאנו אחרונים רבים שהעידו שהמנהג להקל בנ"ד. מהר"י מברונא (שו"ת סימן קיד) העיד שמהר"י מולין השכיר חזן להתפלל בשבת²³. וכן הב"ח (או"ח שו, ג) כתב גבי

23. ושם הקשה על ר' יחיאל (המובא בטור) למה אסר ליטול שכר שבת, הרי זה דבר מצוה? ותרוץ וז"ל: 'ואולי ר' יחיאל סבר כר"ב, אבל אנו כר' שמואל... ואולי אף ר' יחיאל לא אמר אלא בדאפשר בגדולים בקיאים בתקיעת שופר ואפי"ה בורחים מן המצוות והוצרכו להשכיר דוקא לר"ה, לכן הוה ליה איסור, אבל בחזן המשכירים להדיא לשבתות - לא חשיב איסור, דלא ניחא להו להתפלל כל השבוע חשיב כאי אפשר, לכן אף לכתחלה שרי, כדאמר' בפ' השולח (גיטין לח, א) גבי ההיא אמתא, דאמר בהא אמתא דעבדי בהו (אולי צ"ל: בה) איסורא, דאמר רבינא אפי' לרב יודה דמותר לשחררה דלא ליעבד בה איסור. ופסק האשירי וכן לדבר מצוה. דר"א שחרר עבדיה להתפלל בעשרה'. עכ"ל. ונראה לבאר דבריו, שמצד האמת ר' יחיאל סובר שיש לאסור שכר שבת גם בדבר מצוה, אולם בענין החזנים, אם לא ישכור חזנים במיוחד לשבת - לא יהיה מי שמוכן להיות חזן כל השבוע, וא"כ לא ימצא מי שיהיה חזן בשבת, ותבטל המצוה, ואע"פ שמצוה זו יכולה להתקיים אם החזנים לא יטלו

שכר החזנים שנוהגים העולם להקל. וכך כתב הגר"ז בשו"ע שלו (שו, יא) וערוך השולחן (שו, יב) והחיי אדם (כלל ס אות ח) והשלחן גבוה (ס"ס תקפה) שהחזנים נהגו להקל בזה. וכן מהר"א הכהן בשו"ת מעט מים (סי' טז) נשאל על בעלי בתים שקובעים ביום שבת קדש ישיבת ת"ח בביתם, ונותנים להם שכר לימודם, אם יכולים ליקח אותו שכר, ואחר שדן בסוגיא בב"מ ובנדרים ובדברי הב"י כתב (כד"ה איך שיהיה): "מרן הקדוש בסימן שו עלה על שולחנו סברת הר"ש בשם "ויש מי שמתיר", ומסורת בידינו דדעת מרן היא לפסוק כסברת דמביא בסתם, והיא סברת הר"ב הנ"ל, וממילא לפי דעת מרן יש לאסור. אמנם אעיקרא, אנו כנ"ד אנו רואים דבעיר הזאת לא קבלנו עלינו כסברת מרן בזה, דהא פוק חזי דמשתכרין חזנים להתפלל בכל שבת... נמצא דמאז ומקדם כבר קבלו אבותינו עליהם כסברת המתיר בזה". ובהמשך דבריו מעיד גם על מנהג עירו לשכור תוקע לר"ה. וכן בספר חינוך וחסדא (דף סז ע"ב) כתב, שהיה מנהג עירו מימי קדם ומשנים קדמוניות, שמי שיש לו יארציט בליל ש"ק, מזמין בע"ש קצת ת"ח שיבואו אחר ערבית וילמדו אדרות או משניות וכיו"ב לעילוי נפש רוח ונשמה של אותו הנפטר נ"ע, והבעה"ב המזמינים נותן להם שכרם. אלא ששם כתב ליישב מנהג זה מטעם אחר ולא מטעם שכר מצוה. ושם ברף סט ע"א העיד על מנהג שהיה מימות הרבנים הגדולים מהרי"מ ז"ל בעל שרשי הים ומהרי"ח ז"ל בעל חקרי לב, שבכל הק"ק היתה לת"ח קביעות שעה אחת ללמוד, והיו נותנים לת"ח מבית הק"ק סך מה לכל אחד ואחד. וכן השואל ומשיב חמישאה (סימן כד) נשאל אודות מנהג השוחטים בלבוש שבת אחרי ב' ימים טובים של ר"ה או של גלויות, ואז שוחטים הרבה אנשים ביו"ט שני, והבעה"ב נותנים השכר קודם מה שישחטו ביו"ט על השבת, וא"כ שייך שכר שבת. והשיב: "דהרי התוקעים לוקחים שכר התקיעות, והטור צווה על זה, והב"י כתב ליישב, וה"ה כאן". ועיין שם שהוסיף עוד טעמים ליישב מנהג השוחטים. וכן העידו עוד אחרונים שהמנהג להקל בזה.

אחרונים שהרחיבו את גדר ה"מצוה"

ומצאנו לחלק מרבתינו האחרונים שהתירו ליטול שכר שבת על פעולות מסוימות שאינן מצוה מובהקת, בנימוק שזה דבר מצוה. בספר דעת תורה לגאון מהרש"ם (שו, ד) כתב לגבי שכר לינה שמשלמים לבעלי הפונדקאות, שאולי כיון שהכנסת אורחים היא מצוה - מותר להם ליטול שכר שבת שלא בהבלעה. אולם, לכאורה יש להקשות, שאם כן גם השומר על פרת חברו מקיים בכך מצות גמילות חסדים, וככל זאת אסרו בזה שכר שבת. וכיו"ב העיר נכד המחבר בהגהתו שם: "לענ"ד יש לעיין בזה טובא, דא"כ ביטלת כל עיקר דין שכר שבת, דהא ודאי כל פעולה שאדם עושה לחבירו

שכר או שיטלוהו בהבלעה, מ"מ במציאות זה לא יקרה, ולכן מתירים שכר שבת, כמו בההיא אמתא דעבדי בה איסורא.

ישראל בלא תשלום שכר בכלל גמ"ח היא, ואוכל פירותיהן בעוה"ז וכו'... ושאני מחזן ותוקע ודורש דההתעסקות עצמה מצוה היא אף אם נוטל שכר".

והגאון ר' אלעזר בן טובו בשו"ת פקודת אלעזר (חאו"ח סי' כט) כתב שרופא המרפא גוי מותר ליטול שכר שבת, כיון שיש איבה אם לא ירפא, וא"כ זהו צורך מצוה. אולם כבר העיר על דבריו מרן הגרע"י זצ"ל (ביבי"א שם אות ה) שבדברי הריטב"א (ע"ז כו) מפורש להיפך, שהמייילדת גויה בשבת בשכר, שמותר משום איבה, אסור לה ליהנות משכר זה אלא זורקתו לים. וכן מסתבר, שחכמים התירו לייילד גויה בשבת כדי לשמור על מהלך חיים תקין ולא להיות רדופי איבה מהגוים, אבל אין להגדיר זאת כמצוה, שא"כ כל דבר הוא מצוה, כי האדם מצווה לדאוג לפרנסתו ופרנסת בני ביתו, וכן מצווה לשמח את אשתו, וגם עם נפשו מצווה לגמול חסד, וכמו שמסופר בילקוט שמעוני (משלי רמז תתקמז) ובויקרא רבה (פרשה לד אות ג) על הלל הזקן, שכשהיה הולך לאכול או להתרחץ היה אומר לתלמידיו שהוא הולך לגמול חסד עם אכסניא שלו (הנשמה). והן אמת שרצה הקב"ה לזכות את ישראל ולפיכך הרבה להם תורה ומצוות, וכבר דרשו רבותינו את הפסוק "בכל דרכיך דעהו" אפילו על דברי הרשות (כמבואר בכרכות סג, א ובשו"ע או"ח רלא, א), אך ברור שאין להגדיר זאת כמצוה כדי להתיר ליטול שכר שבת על עשייתה²⁴.

והילקוט יוסף (שבת כרך ב עמ' קכו הלכה י) התיר ללמוד עם נער בר מצוה טעמי הפרשה ולהכינו לדרשת בר המצוה בשבת בשכר, ונימוקו: "שמאחר ומלמדו דברי תורה ומוסר, וגם מלמדו את טעמי המקרא וקריאת התורה עפ"י דקדוקיה - אין לאסור בזה משום שכר שבת". ומה שהתיר ליטול שכר שבת על לימוד טעמי המקרא, לכאורה זהו ממש שכר פיסוק טעמים המבואר בגמ' בנדרים (לז, א) שאסור ליטול ללא הבלעה. ונראה שסובר בזה כמו שתרץ מר אביו הגאון זצ"ל, שהגמ' יכלה לומר ששכר פיסוק טעמים מותר מדין דבר מצוה, אלא שהעדיפה לומר שמותר מטעם הבלעה, והבאנו דבריו לעיל, אולם כבר הערנו שם שזהו דוחק.

עדויות האחרונים נאמרו בעיקר לגבי מצות חזנים

ובאמת, אם נתבונן היטב, עדויות האחרונים למנהג להקל בנ"ד נאמרו בעיקר על מצוות שהיו מוכנים לעשותן גם שלא על מנת לקבל שכר, ובעיקר נאמרו העדויות לגבי מצות החזנים, שבאגודה מפורש שההיתר בזה הוא משום שנוהגים להתפלל

24. ובספר חכו ממתקים (ח"א עמ' רכד) מסופר שכשהשמיע הגרש"ז אויערבאך זצ"ל שיעור במסכת נדרים, בסוגיא שנדרים חלים רק על דבר הרשות, ולא על דבר איסור או דבר מצוה, היה תמה: היתכן כזאת דבר הרשות? הלא כל דבר, או שהינו בגדר מצוה או שהינו בגדר עבירה, ואפילו אכילה: אם אוכל לשם תאוה - הרי זו אכילה אסורה, ואם כדי שיוכל להתחזק בעבודת ה' - הרי זו אכילת מצוה? ולא נחה דעתו של הגאון עד שמצא יישוב, שדבר הרשות היינו דבר שאינו מפורש בתורה.

לפעמים בלא שכר. ובשו"ת שמו משה (חאו"ח סימן ה) העיד על מנהג שמתאספים לקרוא תהלים בצותא בשבת ונותנים להם שכר על זה, ובספר חינוך וחסדא העיד על מנהג שתלמידי חכמים לומדים בשבת ונותנים להם שכר על זה, וחזקה על ישראל שהיו מקיימים מצוות אלו אף בלא שכר. וא"כ, כיון שעדויות האחרונים נאמרו בעיקר לגבי מצוות שהיו מוכנים היום לעשותן ולמחר לא לקבל שכרן - נראה שיש להקל באופן כזה בלבד מכח המנהג²⁵.

והן אמת שהשואל ומשיב כתב שמנהג השוחטים בלבוב ליטול שכר על שחיטה ביו"ט, ומסתבר שהם היו שוחטים בשביל השכר דווקא, ולכאורה יש ללמוד מכאן להקל בכל מצוה. מ"מ נראה שאין לומר כך, שהרי אף השואל ומשיב יישב מנהג זה בפנים אחרות, וכן בקודש חזיתיה להגר"ש קלוגר, שבשו"ת ובחרת בחיים (סימן פט) נשאל גם הוא אם יש להתיר לשוחטים ליטול שכר על יו"ט, ונתן כמה טעמים אחרים להתיר זאת. ואף אם תאמר שאין טעמיהם מספיקים, מ"מ נראה שאין להקל בנ"ד רק מחמת מנהג השוחטים של לבוב, שזה נגד מקורות רבים שראינו לאסור, ויש ללמוד מהמנהגים האחרים להקל רק במצוה שהיה מוכן לקיימה ללא שכר.

ואעיקרא, נראה שאפשר להקל כדברי האגודה וליטול שכר על מצוות שהיה מקיים גם בלא שכר מדין ספק דרבנן לקולא, כי אע"פ שר' ברוך חולק על ר' שמואל, וכן ר' יחיאל והטור²⁶, מ"מ הירושלמי מסייע לדברי ר' שמואל, וא"כ שפיר יש להקל מדין ספיקא דרבנן לקולא, וכ"ש שהמנהג מסייעו²⁷.

ומ"מ, בשאר מצוות שלא היו מוכנים לקיימן בלא שכר - קשה מאד להקל, שזה עומד מנגד לפשט הגמ' בנדריים ולדברי ראשונים רבים, ולפיכך, אף אי לא אתינא למעקרא להא דר' שמואל - הבו דלא לוסוף עלה, ואין להקל בזה אלא במצוה שהיה מקיימה גם בלא שכר, כגון: חזון שהיה מוכן להתפלל גם בלא שכר, דרשן שאינו דורש משום דרוש וקבל שכר, מוהל שאינו בבחינת מל ולא "פרע" כאילו לא מל וכיו"ב²⁸.

25. ואע"פ שהאחרונים דימו כל מצוה למצות חזנים, אין לומר דקים להו לאחרונים שהמנהג להקל בזה בכל המצוות, כי הרואה בשו"ת מעט מים (סימן טז) יראה שהמחבר זיע"א נשאל לגבי מצוה אחרת, ולמד ממנהג החזנים שיש להקל בזה, ואח"כ חזר על כל מיני צדדים וצדדי צדדים לחלק בין מצות החזנים למצוה שנשאל לגביה, ומכאן מוכח דלא קים ליה שיש ללמוד מהמנהג להקל בכל מצוה.

26. ובאמת שגם ר' יחיאל והטור דברו על מקומות ש"בורחים מן המצוות", וא"כ היה מקום לומר שגם הם לא אסרו בזה אלא בגלל שלא היה מקיים המצוה ללא שכר, אולם מפשט לשונם נראה שהיו אוסרים בזה בכל אופן.

27. ובפרט לפי מש"כ מהר"י מברונא (סימן קיד) דר' ברוך לא אסר בהדיא אלא מספקא ליה. ע"ש.

28. אחר זמן רב, ראיתי למרן הגרע"י זצ"ל בספרו חזון עובדיה ימים נוראים (עמ' מ הערה י) שהעיד בזה משו"ת הרשב"א (ח"ב סימן רס), שכתב: "ומה שאמרת בבני חבורה, ששכרו

המסקנה להלכה [ולא למעשה]

לסיכום: נראה שיש להקל ליטול שכר שבת על פעולה של מצוה, ובלבד שהיה מוכן לקיים מצוה זו גם בלא שכר. ומ"מ אם אפשר בנקל ליטול השכר בהבלעה או בדרך היתר אחרת - ראוי לעשות כן²⁹. ותע"ב. אולם במצוה שלא היה מוכן לקיימה בלא שכר - אין להקל.

אחרונים שעומדים בשיטתנו

ואע"פ שרוב הפוסקים המקלים לא חילקו בזה בין המצוות, אחר החיפוש מצאתי בס"ד לכמה אחרונים שכתבו כדברינו או כעין דברינו.

בחידושי אנשי שם (על המדרכי בכתובות רמז קפט) פירש בדברי ר' שמואל שההיתר הוא משום שהיה מוכן לעשות ללא שכר, וכתב שלפי זה אין צריך לדחוק שנדחק הב"י. וכן האליה רבה (שו סקט"ו) הביא את טעמו של האגודה, ובפשטות סובר שיש להתיר רק כששייך טעם זה (וקי"ל טעם כעיקר דאורייתא). וכן בספר תורת שבת (שו סק"ח) הסביר טעם ההיתר, שכאשר עושה הדבר לשם מצוה להתפלל או לתקוע והשכר יבוא בדרך אגב - מותר במקום צורך. עכת"ד. ובהגהות ר' ברוך פרנקל (סימן תקפה) כתב ליישב קושיית הט"ז מהשוכר את הפועל (שאסור ליטול שכר שבת אף של שמירת פרה אדומה, וא"כ איך בחזנים מותר): "דלא דמי לשומר פרה, דהא דהמשכירים כוונתם לצורך מצוה, אין להחליט להחשיב מצוה להשומר, דיכול להיות דכונתו

חכם לשנה לדרוש כל שבת ושבת, ועכשו חזרו בהם בני חבורה, ואמרת שאינן רשאים, וחייבין ליתן לו שכרו משלם, מההיא דהשוכר את הפועלים. כדין אמרת! ולא שייך למימר: "אינו דומה הבא טעון להבא ריקן, עושה מלאכה ליושב ובטל", דאדרבה, לב הדורש שמח יותר בדרשו בקהל, להשמיע את המצוות ופקודי ה', וכתוב: "פקודי ה' ישרים משמחי לב". ועוד, כי המתעסקים בלמוד התורה נינוחים הם, ואם אינן עושין מלאכתן ייעפו וייגעו, והרי הן כאכלוזי דמחוזא, דאי לא עבדי חלשי". והוכיח מכאן הגרע"י שמותר ליטול שכר שבת על דבר מצוה. אולם למסקנתנו, שמותר ליטול שכר על מצוה שהיה עושה גם בלי תשלום, דברי הרשב"א מובנים היטב, כי הרשב"א כותב להדיא שהחכם הדורש שמח יותר בדרשו בקהל ממה שישב בטל. והשתא דאתינן להכי, אפשר שיש לצרף את דברי הרשב"א כנימוק למה שהעלינו להקל כשיטת ר' שמואל (אולם אפשר לדחות ולומר, שבנ"ד מותר ליטול שכר שבת, כי אפשר להבליעו בטרחה שטורח בחול להכין את הדרשה).

29. עפ"י מה שהעלה מורי הרב רועי סיטון שליט"א בקונטרס כללי ההוראה (ועודנו בכתובים), שבספק מחמת מחלוקת הפוסקים, שא"א לשקול את הפוסקים במאזניים ולהחליט שהספק שקול בוראי, אף שלדינא גם בזה אמרינן ספיקא דרבנן לקולא, אם יכול בקלות לחוש לדעה המחמירה - ראוי לעשות כן. וכל זה בשאר ספק דרבנן, אבל בנ"ד נראה שיותר ראוי להחמיר, משום שבגמ' בשבת (קכ, א) וברש"י שם (ד"ה חסידי אגרא דשבתא שקלי) נאמר על שכר שבת מסוים שמותר ליטלו מן הדין, ובכל זאת אין דרך החסידים ליטלו, ע"ש. ושוא יש לחלק בין הנדונים.

בשמירה רק בעד שכירתו... ובשכירות חזן עיקר השכירות שעשה המצוה להתפלל והוי חפצי שמים". וכן ר' אליהו בן יחזקאל מבילגוריי בשו"ת הר הכרמל (סימן ד) נשאל: "על מה סמכו החזנים הנוטלים שכר שבת מה שמתפללין בעיירות שמסבכין ובאין לשם סמוך לשבת, ואין רוצין להתפלל, אלא שקוצבין להן שכירות מקופת הקהל?" והשיב, שהשו"ע בסי' שו הביא שתי דעות, והביא (הרב הנשאל) את ביאורו של מרן בטעמו של ר' שמואל וכן את ביאורו של האגודה, ושוב הקשה על כך מהברייתא של השוכר את הפועל שפירשה רש"י בהקדש, וכתב שדווקא לחלק בין השומר שלא היה עושה ללא שכר לחזנים שהיו עושים ללא שכר, שהרי עינינו רואות שמיר כשבאו החזנים לעיר בע"ש מבקשים פרס מהקהל, ואם לא יקצבו לו נוסע מזה ואינו רוצה להתפלל. ומשום כך נייד הרהמ"ח מהאי טעמא ותר אחר טעם אחר להיתר החזנים. ועכ"פ אתה הראת לדעת שלא רצה לסמוך על היתרו של ר' שמואל בזה, כיון שבנדרון דידה החזנים לא היו מקיימים את המצוה ללא שכר, וזה כדברינו בס"ד. וגם הגאון ר' אברהם הכהן מסאלוניקי בשו"ת מעט מים (סימן טז) כתב בסוף התשובה שמה טוב ומה נעים אם יכוונו בדעתם שהיו הולכים לעשות המצוה גם ללא קבלת השכר³⁰ (אולם מעיקר הדין נראה שדעתו להקל בכל אופן).

סיכום הדברים בדרך קצרה

בגמ' בב"מ מבואר שאסור ליטול שכר על פעולה שעושה בשבת (אא"כ נוטל את השכר בהבלעה). ובמדרכי מובאת מחלוקת אם איסור זה נוהג גם בדבר מצוה, ר' ברוך אוסר ור' שמואל מתיר.

לכאורה קשה על ר' שמואל מהברייתא שאוסרת ליטול שכר על שמירת פרה, ופירש רש"י שהכונה לפרה אדומה שהיא מצוה. יש אחרונים שחילקו בין הנדונים, אך התירוץ הפשוט ביותר הוא שר' שמואל מפרש את הברייתא בפרה של חולין, כמו שפרשו ראשונים רבים.

עוד קשה על ר' שמואל מהגמ' בנדרים, שיוצא ממנה שאסור ליטול שכר שבת שלא בהבלעה על לימוד פיסוק טעמים אע"פ שזו מצוה. ואע"פ שהיה אפשר להביא ראיה לשיטת ר' שמואל מהגמ' בפסחים, מהר"ם חלאווה ותוס' חכמי אנגליה שם פרשו את הגמ' באופן אחר, ומדבריהם מוכח שחולקים על ר' שמואל. וכן הטור (כסימן תקפה) ור' יחיאל אסרו לתוקע בר"ה ליטול שכר יו"ט, ומוכח שחולקים על ר' שמואל. אולם מהירושלמי בסוכה לכאורה יש סיוע לשיטת ר' שמואל.

30. הגאון הנ"ל נשאל לגבי ת"ח שהולכים ללמוד בשבת בישיבת בעלי בתים. ולענ"ד נראה ברור שדוקא במצוה כזו שייך לכוון שהיו הולכים גם ללא קבלת השכר, אולם במצוה שברור שלא היו הולכים ללא קבלת השכר לא שייך לכוון כך, ואין מחשבה מוציאה מידי מעשה.

אמנם, האגודה ביאר את דברי ר' שמואל בפנים אחרות, שר' שמואל התיר ליטול שכר על קיום מצוה משום שהיה מוכן לקיימה גם בלא שכר, ולפירושו אין קושיא על ר' שמואל מהגמ' בנדרים ובב"מ, וכן אין הכרח שמהר"ם חלאווה ותוס' חכמי אנגליה חולקים על ר' שמואל.

השו"ע בסימן תקפה נראה כסותר דבריו בסימן שו, ונאמרו ע"י האחרונים כמה ביאורים בדעת השו"ע. ולכן קשה להקל בדין זה בנימוק שזוהי דעת מרן, שהרי לא ברור מהי דעת מרן.

האחרונים העידו שהמנהג להקל, אולם המתבונן יראה שכמעט כל העדויות הן על מצוות חזנים או על מצוה שעל פי רוב היו מוכנים לקיימה גם בלא שכר, ולכן נראה שיש להקל ליטול שכר שבת על מצוה כזו הן מצד המנהג והן מצד ספיקא דרבנן לקולא, אולם אם יכול בקלות ליטול השכר בהבלעה או בדרך היתר אחרת - ראוי לעשות כן ותע"ב. ובמצוה שלא היה מוכן לעשותה ללא נטילת שכר - נראה שיש להחמיר.